

Anthon van Rappard (Zeist 1858 – 1892 Santpoort-Noord)

Drie blinde borstelmakers in een werkplaats,
op het middenplan een klerk op de rug gezien

krijt en pastel, 688 x 503 mm
gesigneerd en gedateerd rechts onder : AVRAPPARD 1891

Herkomst: Zeist, Blindeninstituut 'De Finspong'; Utrecht, Kunsthandel "St. Lucas"; Utrecht, particuliere collectie; door overerving naar de huidige eigenaren

Exh.: 'Tentoonstelling van de teekeningen door leden der Maatschappij Arti et Amicitiae, 2 – 30 april 1891, cat.nr. 82 'Blinde borstelmakers in een werkinrichting voor hulpbehoevende blinden. Krijt- en pastelteekening', voor f. 200.- vermeld op de prijslijst.

Lit: D. v.d. K. Jr., 'De tentoonstelling van de teekeningen door leden van de Maatschappij Arti et Amicitiae', deel II. in: Het Nieuws van den Dag, vierde blad, 20.04.1891; J.W. Brouwer [ed.], Anthon van Rappard. Companion & Correspondent of Vincent van Gogh. His life and all his works, Van Gogh Museum Amsterdam, Amsterdam/Maarsen 1974, p. 26, pp. 105-107, cat.nr. 178 als 'Drie borstelmakers en een boekhouder in de blindeninrichting in Utrecht'; J. Meerdink, 'Een Zeister vriend van Vincent van Gogh. De schilder Anthon van Rappard', Seijst. Bull. ter Bevordering van de Kennis van de Geschiedenis van Zeist, 1990, p. 41. Cf.: Vincent van Gogh, Brieven aan Anthon G.A. Ridder van Rappard 1881-1885, Amsterdam 1937, de plaat naast p. 128 voor de olieverfstudie uit de coll. L.O. Wenckenbach en p. 169.

Anthon Gerhard Alexander Ridder van Rappard groeide op in een voornaam milieu als zoon van de Utrechtse hoofdarchivaris. Door zijn vader gesteund in zijn ambitie voor de kunst, volgde hij onderwijs bij Lourens Alma Tadema en Jean-Léon Gérôme. Na afronding van zijn studies voelde hij zich nog altijd technisch onbekwaam en zou daardoor zijn leven lang kunstonderwijs blijven volgen. Niet dan door zijn innige vriendschap met Vincent van Gogh, en de brieven die van de laatste zijn overgeleverd, wordt Van Rappard als kunstenaar herinnerd. Uit de correspondentie, die op één brief na eenzijdig bewaard is gebleven, ontstaat de indruk van twee geestverwanten. Van Goghs Nuenense schilderijen vertonen inderdaad veel overeenkomst met het werk van Van Rappard en beide schilders hadden belangstelling voor een sociaal bewogen thematiek van boeren en arbeiders.

De vriendschap werd door Van Gogh plotseling verbroken nadat deze zich al langer had gestoord aan Van Rappards streven naar meer technische perfectie en zijn hang naar academisch onderwijs. Bovendien had zijn vriend kritiek geuit op recent werk van Vincent, vermoedelijk betrof dit 'De Aardappeleters'. Latere brieven gingen ongeopend retour. Anthon, die zwak van gestel was, overleed in 1892 op 34-jarige leeftijd. Op zijn sterfbed gaf hij te kennen niets bereikt te hebben van waarnaar hij in zijn leven gestreefd had.

Van Rappard leefde en werkte in Utrecht van mei 1888 tot 1889. In het voorjaar van 1883 had hij al enkele studies naar blinden gemaakt, waarover Van Gogh, zoals hij in een brief laat weten, zeer opgetogen was: 'De studiekoppen voor blinde kerels vind ik superbe'. Het zou tot 1890 duren vooraleer Van Rappard zich opnieuw vervoegde bij de Blindeninrichting aan het Neude. Zou deze hernieuwde belangstelling in het onderwerp kunnen zijn ingegeven door het overlijden van zijn oude vriend in datzelfde jaar?

De blindenwerkinrichting was een sociale werkplaats die op 22 oktober 1864 werd opgericht in het cholerahospitaal op het Begijnhof, dat van gemeentewege daartoe beschikbaar was gesteld. Doelstelling was om 'Blinden – wel te verstaan ongeneeslijk blinden – volgens attest van het Ooglijders-gasthuis, te helpen hun brood te verdienen en tevens in nuttigen arbeid leniging te vinden voor het drukkend gevoel van hun treurig levenslot' (NvdD, 07.08.1893). Activiteiten bestonden uit het vlechten van biezen matten en pijpendoppen, door de vrouwen werd er gebreed. Het bestuur bestond uit afgevaardigden uit de hoogste laag van de Utrechtse bevolking.

De monumentale pastel betreft een hoofdwerk uit Van Rappards late periode. In voorbereiding op de pastel vervaardigde hij albumschetsen en meerdere grote krijttekeningen van alle voorgestelden (Fig. I-III). De drie blinden werden in portret gebracht in individuele olieverfstudies en ook voor de uiteindelijke voorstelling werd een opzet in olieverf gemaakt (J.W. Brouwer gaat er ten onrechte van uit dat deze olieverfschets het slotstuk vormt van de reeks). Veel van die voorstudies werden in 1911 door Van Rappards vriend L.W.R. Wenckebach nagelaten aan het Rijksmuseum, waar ze nog altijd worden bewaard. De compositie is ontleend aan een tekening van Pieter De Josselin de Jong, die door Van Rappard als tekenaar zeer bewonderd werd (fig. IV). Op 7 april 1886 schrijft hij: 'Van De Josselin de Jong, de beste tekening die we tot nu toe van hem kennen: kantoor-schrijvers, een werk met veel karakter geteekend en goed behandeld.'

De pastel werd aan het publiek getoond in een expositie bij de Amsterdamse kunstenaarsassociatie 'Arti et Amicitiae' aan het Rokin, die opende op 2 april 1891. Uit een recensie die Het Nieuws van den Dag op 20 april publiceerde, blijkt de teneur van de kritiek, die in die jaren ook Van Goghs Nuenense werk gold: 'Van Rappard's "Blinde Borstelmakers" is lang niet zonder verdienste en zeker trouw naar de natuur genomen, doch lang niet geschikt om aan andere oogen dan die van beambten van een gesticht voor hulpbehoevende blinden eenig genot te geven. Was het het doel, medelijden en belangstelling in het lot dier ongelukkige schepsels te wekken, dan voorzeker is de Heer Van Rappard uitstekend geslaagd en hebben wij er vrede mee [...]'

Bij het verschijnen van deze bespreking was de pastel echter al verkocht (cf. dagblad De Tijd van 14.04.1891 Tweede blad, p. 2, 'Kunst en letteren' en NvdD 11.04.1891.)

Het is daarmee één van de weinige werken die de kunstenaar bij leven verkocht, mogelijk zelfs het enige. Na de vroegtijdige dood van Van Rappard heeft Wenckebach zich ingespannen om diens werk onder de aandacht te brengen. Met de toenemende belangstelling in de schilderijen uit Van Goghs Nuenense periode, mag ook Van Rappard zich in een heroplevende belangstelling verheugen, met name bij verzamelaars in de Verenigde Staten.

Als voetnoot bij de 'Blinde borstelmakers' valt nog te melden dat er drie jaar na Van Rappards overlijden een commissie voor onderzoek en rapport werd ingesteld betreffende een klacht van een lokale borstelfabrikant, die meende dat de Utrechtse blindeninrichting zich schuldig maakte aan oneigenlijke concurrentie en marktbederf door haar borstels tegen te lage prijzen op de markt te brengen.

Fig. I. Blinde borstelmaker. Zwart krijt, 755 x 548 mm. Amsterdam, Rijksmuseum, inv.nr. RP-T-1911-26. Legaat L.W.R. Wenckebach.

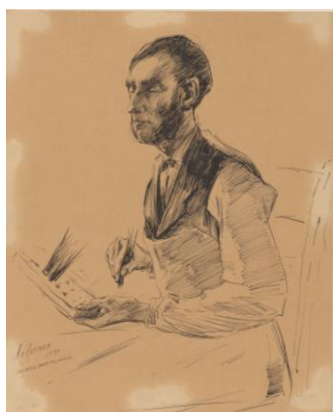

Fig. II. 'Blinde borstelmaker', 1890. Pen in zwarte inkt, 323 x 263 mm. Gesigneerd en gedateerd l.o. Amsterdam, Rijksmuseum, inv.nr. RP-T-1911-27. Legaat L.W.R. Wenckebach

Fig. III. Blinde borstelmaker. Zwart krijt, 620 x 475 mm. Amsterdam, Rijksmuseum, inv.nr. RP-T-1911-23. Legaat L.W.R. Wenckebach

Fig. IV. Pieter Josselin de Jong, 'Pennelikkers', 1885. Pen in bruine inkt, gekrabd. Met title l.o., gesigneerd, gedateerd en gelocaliseerd 'Den Haag' r.o. 426 x 308 mm. Amsterdam, Rijksmuseum, inv.nr. RP-T-1978-22. Legaat mevrouw A.E. Reich-Hohwü